

Л. Я. Стрельбіцька,

старший викладач кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін Національного університету "Острозька академія"

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНОГО У ПРОВАДЖЕННІ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Кожне судове рішення, яким завершилося кримінальне провадження, має потенційну можливість за певних умов стати об'єктом перегляду у провадженні за нововиявленими обставинами. Така можливість може виникнути як щодо рішення суду першої інстанції, так і рішень вищестоящих судів, які набрали законної сили. Не існує також і часових параметрів ініціювання перегляду обвинувального вироку за нововиявленими обставинами (окрім прив'язки до моменту, з якого особа дізналася або могла дізнатися про ці обставини, яку становить строк у 3 місяці). Наведені умови визначають важливість вказаного виду провадження для учасників судового провадження, оскільки кожен з них, в тому числі і засуджений, за наявності відповідних умов можуть виступити в якості потенційних ініціаторів вказаного перегляду. Вочевидь, саме тому В. М. Блінов вважає відновлення справи за нововиявленими обставинами однією з додаткових гарантій правосуддя [1, с. 8]. Як зазначає В. М. Беднарська, основними завданнями цього інституту на сучасному етапі є захист прав і законних інтересів особи, і, перш за все, засуджених [2, с. 8]. Дослідники вказують: аналіз прокурорської та слідчої практики свідчить, що найбільш поширеними причинами до порушення провадження за нововиявленими обставинами є заяви та скарги засуджених, їх захисників та родичів [3, с. 11]. Отже, висловлені думки підкреслюють роль та значення цього виду провадження для засудженого, який прагне перегляду судового рішення щодо нього.

Поняття "нововиявлених обставин", яке є ключовим для вказаного виду провадження, є достатньо науково розробленим. Під ними розуміють, зокрема юридичні факти (обставини), які існували під час досудового провадження і судового розгляду справи, але не дістали відображення в матеріалах справи, через що вони залишились невідомими органам дізнання, слідчому, прокуророві, суду і (або) сторонам [4, с. 343]; встановлені розслідуванням або вироком суду, що набрав законної сили, і викладені у висновку прокурора юридичні факти, які перебувають в органічному зв'язку з елементами предмета доказування у справі і спростовують через їх попередню невідомість та істотність висновки, що містяться у вироку, у постанові, ухвалі, як такі, що не відповідають об'єктивній дійсності [5, с. 579]; встановлені матеріалами розслідування чи вироком суду, що набрав законної сили нові юридичні факти, що не були відомі суду чи були ним проігноровані, які відтворюють істинні обставини вчинення злочину, що підлягають доказуванню і спростовують висновки, викладені раніше у рішенні суду у цій же справі, як такі, що не відповідають об'єктивній дійсності [6, с. 8] тощо. Винятковість випадків установа таких обставин, вочевидь, і стала свого часу підґрунтям для віднесення законодавцем цього виду провадження до перегляду судових рішень в порядку виключного провадження.

Новим КПК України перелік обставин, які визнаються нововиявленими, суттєво розширено. Так, відповідно до ч. 2 ст. 459 КПК України, нововиявленими обставинами визнаються: 1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок; 2) зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження; 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути; 4) визнання Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом; 5) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути. [7, ст. 459]. Отже, порівняно з КПК України 1961 року, перелік обставин розширено. До того ж, формулювання пункту 5 вказаного переліку свідчить про те, що він не є виключним.

Новим є й порядок здійснення провадження за нововиявленими обставинами. Так, КПК України не передбачає проведення розслідування нововиявлених обставин, як це було раніше. Таким чином, вся діяльність з перегляду є прерогативою виключно суду.

При дослідженні інституту перегляду за нововиявленими обставинами виникає надзвичайно важливе питання – як слід іменувати засудженого, провадження щодо якого переглядається за нововиявленими обставинами, і, відповідно, якого статусу він набуває у ньому? У науковому середовищі ця проблема не знайшла однозначного розв'язання. Приймавши новий КПК України, законодавець змінив процесуальний порядок вказаного провадження, що відповідним чином впливає і на висновки стосовно вказаної проблеми. Так як провадження за нововиявленими обставинами нині здійснюється лише в суді, то статус особи, засудженої вироком у кримінальному провадженні, який переглядається, є наближеним або до статусу обвинуваченого (підсудного), або засудженого. Частина 3 ст. 43 КПК України визначає: засуджений має права обвинуваченого, передбачені статтею 42 Кодексу, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження. Таким чином, вказана особа може користуватися усім масивом прав, наданих обвинуваченому, що, певним чином, і вирішує наукову дискусію з цього приводу. Отже, така особа має іменуватися все ж таки засудженим, оскільки вирок щодо неї на момент перегляду не скасовано і невідомо, чи буде скасовано взагалі, а тому жодних підстав вважати цю особу “не засудженою” та іменувати її по-іншому, немає. До того ж, наявність статусу засудженого, на нашу думку, не зможе зашкодити особі у цьому виді провадження.

У цьому виді провадження засуджений користується такими правами: на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами; на відмову від заяви; на участь у розгляді судом заяви; на отримання копій судових документів, ухвалюваних за результатами перегляду.

1. Право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

За КПК України 1961 року ініціатором перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами міг виступити лише прокурор (Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, прокурор міст Києва чи Севастополя, військовий прокурор (на правах прокурора області. Фактично такий порядок призводив до обмеження права учасників, у тому числі і засудженого, самостійно ініціювати перегляд за вказаною підставою, оскільки між цією особою та судом знаходилася ще одна ланка в особі уповноваженого прокурора, від рішення якого й залежала подальша можливість перегляду. За новими правилами кримінального судочинства, учасники судового провадження мають право подати заяву про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили (ст. 460 КПК України). Заява подається до суду відповідно до ст. 463 КПК України. Таким чином, у цих випадках законодавець пішов шляхом спрощення доступу учасників до суду, надавши їм право звертатися безпосередньо до органу судової влади.

2. Похідним від права подати заяву про перегляд за нововиявленими обставинами, і фактично, ініціювати цим такий перегляд, є право на відмову від неї. Під відмовою засудженого від заяви слід розуміти висловлене у письмовій формі прохання засудженого до суду, в якому здійснюється провадження за нововиявленими обставинами, не розглядати раніше подану ним заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

КПК України не визначає, якою повинна бути форма такої відмови – письмовою чи усною. Як видається, виходячи із загальних правил кримінального судочинства, вказану відмову доцільно оформляти у вигляді офіційного письмового документа (заяви, клопотання) на адресу відповідного суду.

Умовою реалізації цього права є вимога, передбачена ч. 1 ст. 465 КПК України: особа, яка подала заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, має право відмовитися від заяви до початку судового розгляду. Проте наслідком цієї дії є те, що після такої відмови особа не матиме права повторного звернення до суду з такою самою заявою з тих самих підстав [7, ст. 465]. Цим самим законодавець унеможливив зловживання будь-ким із учасників судового розгляду процесуальним правом подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

3. Наступним спеціальним правом засудженого у вказаному провадженні є право на участь у розгляді судом заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Частина 2 ст. 466 КПК України визначає, що учасники судового провадження повідомляються про дату, час та місце розгляду заяви. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду заяви і перегляду судового рішення [7, ст. 466]. Отже, за цією нормою закон не встановлює обов'язкової участі будь-кого з учасників, проте надає їм можливість скористатися цим правом на їх розсуд. Водночас щодо участі засудженого у розгляді виникає непроста ситуація, пов'язана з тим, що відповідно до ч. 1 ст. 466 КПК України, перегляд здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України для кримінального провадження в суді тієї інстанції, яка

його здійснює. Таким чином, якщо провадження за нововиявленими обставинами здійснюється в суді першої інстанції, участь засудженого буде визнана обов'язковою, у судах вищих інстанцій – вирішення цього питання залежить від певних факторів. В силу наявності кримінально-виконавчого статусу особа, яка знаходиться в місцях позбавлення чи обмеження волі, не матиме змогу прибути до суду. Буде позбавлений такої можливості і засуджений, який вчасно чи взагалі не отримав повідомлення суду про час та місце розгляду. Тому, вважаємо, якщо заявник (яким може виступити засуджений) у заяві чи окремо надісланому клопотанні просить суд про його участь у перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами, суд будь-якої інстанції повинен забезпечити йому таку можливість.

4. Наступним спеціальним правом засудженого у вказаному провадженні є право на отримання копій судових документів. Як випливає з ч. 4 ст. 464 КПК України, учасникам судового провадження надсилаються копії ухвали про відкриття провадження, заяви про перегляд та повідомлення про дату, час та місце судового засідання.

У розділі КПК України, який регулює порядок провадження за нововиявленими обставинами, не передбачено спеціальних обов'язків засудженого. Водночас, так як таке провадження здійснюється за правилами, передбаченими Кодексом для кримінального провадження в суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд, то засуджений, окрім загальних обов'язків, нестиме спеціальні обов'язки (у разі їх наявності), передбачені для тієї чи іншої стадії. Так, наприклад, під час провадження у суді першої інстанції участь обвинуваченого є обов'язковою. Відповідно, в разі провадження за нововиявленими обставинами у суді першої інстанції засуджений, який не знаходиться під вартою, нестиме обов'язок явки до суду.

Враховуючи загальнотеоретичний поділ статусів за ступенем визначеності на загальні, спеціальні та індивідуальні, процесуальний статус засудженого у провадженнях з перегляду судових рішень є різновидом спеціального статусу засуджених осіб. Його сутність можна визначити як закріплену кримінально-процесуальним законодавством сукупність прав засудженого, яка разом з іншими елементами надає йому можливість ініціювати перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, та доводити власну позицію суду відповідної інстанції, а також забезпечує його інтереси в разі такого перегляду з ініціативи інших учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Блинов В. М. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам / В. М. Блинов. – М. : Юридическая литература, 1968. – С. 8.
2. Беднарська В. М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / В. М. Беднарська. – К., 2007. – С. 8.
3. Громов Н. А. Возбуждение производства по вновь открывшимся обстоятельствам: учебн. пособ. / Н. А. Громов. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. – С. 11.
4. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2007. – С. 343.
5. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України: підруч. / Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. – 2 вид., перероб. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 579.
6. Татаров О. Ю. Відновлення провадження та проведення розслідування у справі за нововиявленими обставинами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / О. Ю. Татаров. – К., 2007. – 20 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37 (25.05.2012). – Ст. 1370.